

УДК 349.422.2:346.27

В. М. Масін

кандидат юридичних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра цивільно-правових дисциплін

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ

Стаття присвячена дослідженню окремих питань розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в умовах ринкової економіки України. Визначаються напрями державної підтримки, аналізуються тенденції розвитку вітчизняної сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Досліджується зміст нормативних актів у сфері регулювання правового статусу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Особлива увага приділена визначенню перспективних напрямків розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, тенденції розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Розвиток структури обслуговування сільськогосподарського виробництва на кооперативних засадах сприятиме встановленню ринкової рівноваги і розвитку конкуренції з метою економічного захисту аграрного сектору економіки.

Метою даної статті є всебічний теоретичний аналіз тенденцій розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Серед сучасних наукових досліджень, присвячених окремим проблемам кооперативних відносин та аналізу правового становища сільськогосподарських кооперативів, важливо виділити праці таких українських учених, як: Я. З. Гаецька-Колотило, О. В. Гафурова, І. І. Каракаш, П. Ф. Кулинич, В. В. Носік, Л. О. Панькова, О. О. Погрібний, В. І. Семчик, О. М. Сонін, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, В. В. Янчук, В. З. Янчук та інші.

Потреба в удосконаленні правової регламентації діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СГОК), у визначенні їх місця у структурі реформованого сільського господарства України, а також відсут-

ність належного опрацювання даних проблем в юридичній науці роблять тему статті актуальною й обумовлюють її вибір.

Кооперативний рух на селі почав відроджуватися після прийняття Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [1] та указів Президента України від 6 червня 2000 р. № 767 «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» [2] і від 19 грудня 2000 р. № 1348 «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» [3]. Прийняття цих нормативно-правових актів сприяло розширенню мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, засновниками яких є сільськогосподарські товаровиробники, особисті селянські і фермерські господарства.

Держава всіляко сприяє процесу розвитку кооперації. Так, Кабінетом Міністрів України розроблена та затверджена відповідною постановою від 12 грудня 2002 року № 1858 Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [4]. Ця Програма спрямована на розробку системного підходу до розбудови кооперативного руху у сільській місцевості, визначення напрямів і пріоритетів його державної підтримки.

На сьогодні розвиток сільськогосподарської кооперації здійснюється відповідно до Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року, затвердженої постановою від 3 червня 2009 року № 557 [5]. Програмою передбачається надання підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що забезпечуватиме просування сільськогосподарської продукції особистих селянських, фермерських господарств та фізичних осіб — сільськогосподарських товаровиробників на організований аграрний ринок за стабільними цінами, сприятиме в цілому реалізації потенціалу аграрного сектору економіки та підвищенню його конкурентоспроможності. При цьому, завданнями Програми є:

- 1) удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- 2) надання організаційної підтримки створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- 3) поліпшення матеріально-технічної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Програма виконується трьома етапами.

Перший етап (2009 рік) — розроблення та прийняття нормативно-правових актів, створення в кожній області п'яти-шести показових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, організація та проведення моніторингу за виконанням заходів Програми.

Другий етап (2010–2011 роки) — удосконалення механізму державної підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та створення до 2,5 тис. таких кооперативів.

Третій етап (2012–2015 роки) — забезпечення виконання заходів, визначених Програмою, у повному обсязі.

Фінансування Програми здійснюється за рахунок коштів державного бюджету в межах бюджетних призначень, передбачених на відповідний

рік, коштів особистих селянських і фермерських господарств та фізичних осіб — сільськогосподарських товаровиробників, залучених інвестицій та інших передбачених законодавством джерел.

Орієнтовний обсяг коштів державного бюджету, необхідний для виконання Програми, становить 6489 млн. гривень. Обсяг фінансування Програми визначається щороку з урахуванням наявних фінансових ресурсів, що спрямовуються на державну підтримку підприємств аграрного сектору економіки.

Тенденції розвитку вітчизняної сільськогосподарської обслуговуючої кооперації були окреслені у Програмі становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій, затвердженій наказом Мінагрополітики від 31 серпня 2000 року № 168 [6] та Програмі розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003–2004 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 року № 1858 [4].

Дослідження змісту зазначених нормативних актів надає можливість визначити низку перспективних напрямків розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і, по-перше, концепцію їх розвитку як неприбуткових організацій у сфері агробізнесу. Реалізація вказаного напрямку потребує системного вдосконалення нормативно-правової бази з питань створення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Визнання неприбуткового статусу сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу необхідне для формування ставлення до них з боку суспільства, як до унікальних організацій самопомогі сільськогосподарських товаровиробників. Цей статус стає базисом створення таких умов роботи обслуговуючих кооперативів, які найефективнішим чином сприяють підтримці вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, його захищеності від агресивного ринкового середовища.

На вирішення проблеми неприбуткового статусу, яка постає перед новостворюваними сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами, безпосередній вплив має організація договірної роботи таким чином, щоб податкове навантаження на кооператив не загубило об'єднання виробників. Складність правильної організації господарських взаємовідносин з членами кооперативу та іншими особами пояснюється тим, що майже всі члени сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів мають певні податкові пільги як сільськогосподарські виробники. В той же час, більшість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів працюють на загальних умовах оподаткування. Тільки деякі кооперативи зареєстровані як неприбуткові організації, і при цьому в їхній діяльності часто виникають питання щодо видів операцій, які не підлягають оподаткуванню податком на прибуток.

По-друге, відповідно до п. 2.4. Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів найбільш перспективними для вирішення широкого кола економічних завдань, пов'язаних з обслуговуванням основної діяльності своїх членів, є СГОК, що створюються з метою: а) заготівлі, зберігання, переробки і реалізації сільськогосподарської продук-

ції; б) матеріально-технічного постачання; в) надання технічних, технологічних, транспортних, інформаційно-консультативних, аудиторських та інших послуг. Перспективним також є створення сільськогосподарськими товаровиробниками на кооперативній основі машинно-технологічних станцій (кооперативів із спільного використання техніки), аукціонів, торгових домів, товариств взаємного страхування тощо. Особливого значення набувають обслуговуючі кооперативи, що створюються власниками особистих підсобних та фермерських господарств. У певних випадках сільськогосподарський кооператив може бути організований як багатофункціональний, тобто надавати кілька видів послуг своїм членам-клієнтам.

На підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що перспективними організаційними моделями діяльності СГОК є аукціони, аграрні біржі, агроторгові доми, кредитні кооперативи, оптово-продовольчі (гуртові) ринки, заготівельно-збутові та постачальницькі об'єднання тощо.

По-третє, подальший ефективний розвиток СГОК залежить від рівня їх взаємодії з іншими складовими інфраструктури аграрного ринку. Зокрема, участь СГОК у роботі торгових домів створює можливість для більш вигідної реалізації продукції та матеріально-технічного постачання його членів. Аналогічну мету має використання СГОК можливостей біржової торгівлі. Найвнішть власних брокерських місць або брокерських контор на товарних та аграрних біржах надає можливість виконувати одне з найголовніших призначень СГОК — залучення сільськогосподарських товаровиробників до великомасштабних ділових операцій. В свою чергу, співробітництво СГОК з підприємствами споживчої кооперації забезпечить стабільне і ритмічне надходження сільськогосподарської сировини до переробних підприємств споживчої кооперації, повноцінне та ефективне використання її торговельної мережі, сприятиме раціональному використанню матеріально-технічної бази (споруд, транспорту, обладнання тощо) та створюватиме додаткові робочі місця. Таке співробітництво можливе у формі спільної заготівельно-збутової діяльності та переробки сільгосппродукції, оренди обслуговуючими сільськогосподарськими кооперативами майнових об'єктів споживчої кооперації, створення об'єднань підприємств і спільних підприємств для вигідної взаємодії в межах статутних завдань своїх організацій. Обслуговуючі кооперативи і споживчі товариства можуть виконувати однакові або близькі за змістом завдання у формуванні і функціонуванні аграрного ринку з тією різницею, що суб'єктами кооперування у сільському господарстві обов'язково є сільськогосподарські товаровиробники, а споживчі товариства об'єднують споживачів за їх інтересами.

Перспективними є також інтеграційні процеси між обслуговуючими кооперативами і кредитними спілками, метою яких є подолання дефіциту фінансових ресурсів для розвитку обслуговуючої кооперації, що, в свою чергу, забезпечуватиме необхідний оборот коштів кредитних спілок, як цього вимагають інтереси вкладників. Це сприятиме формуванню принципово нового джерела інвестування розвитку агропромислового виробництва.

По-четверте, активний та системний розвиток СГОК є одним з найважливіших факторів нейтралізації можливих негативних наслідків для сіль-

ського населення від вступу України до СОТ. Такий висновок пояснюється тим, що виробництво та торгівля сільськогосподарськими і продовольчими товарами регулюється в СОТ Угодою про сільське господарство й Угодою про санітарні та фітосанітарні заходи. Угода про сільське господарство визначає особливості регулювання торгівлі сільськогосподарськими товарами, механізми застосування заходів державної підтримки виробництва і торгівлі в цьому секторі. Угода про застосування санітарних і фітосанітарних норм визначає умови застосування заходів санітарного і фітосанітарного контролю. Згідно з додатком 2 до Угоди про сільське господарство всі заходи щодо державної підтримки сільського господарства умовно поділені на три групи, або розкладені по різнокольорових скриньках: «зеленій», «блакитній» і «жовтій» (чи «бурштиновій») [7].

Найбільш дискусійним питанням при вступі України до СОТ є заходи «жовтої скриньки». До них належать заходи внутрішньої підтримки, що справляють викривлюючий вплив на торгівлю і виробництво: дотації на продукцію тваринництва та рослинництва; дотації на племінне тваринництво; дотації на елітне насінництво; дотації на комбікорми; компенсація частини витрат на міндобрива та засоби захисту рослин; компенсація частини витрат на енергоресурси; цінова підтримка: компенсація різниці між закупівельною і ринковою ціною на сільгосппродукцію; надання виробнику товарів і послуг за цінами, нижчими за ринкові; закупівля у виробника товарів (послуг) за цінами, що перевищують ринкові; пільгове кредитування сільгоспвиробників за рахунок бюджету, списання боргів; пільги на транспортування сільгосппродукції; витрати лізингового фонду та деякі інші [7].

Стосовно заходів «жовтої скриньки» держава повинна взяти зобов'язання із скорочення бюджетного фінансування. В ході визначення умов вступу до СОТ розраховується показник сукупного виміру підтримки (СВП) як щорічна сума всіх видів державної підтримки, на які поширюються зобов'язання із скорочення. В зазначеній ситуації наявність розгалуженої та ефективної системи СГОК фактично може стати єдиною можливістю для виживання малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників.

На підставі викладеного автор дійшов висновків, що основними тенденціями розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є:

1) будівництво системи СГОК на організаційно-економічних засадах, зумовлених міжнародними принципами кооперації;

2) формування на кооперативних засадах альтернативної структури обслуговування агропромислового комплексу з метою активного впливу на встановлення конкурентного середовища та врівноваження аграрного ринку, шляхом сприяння функціонуванню контрольованих сільськогосподарськими товаровиробниками альтернативних комерційним структурам маркетингових каналів просування продукції до споживачів;

3) створення та діяльність СГОК на засадах неприбуткового статусу, який є економічною основою для підвищення ефективності діяльності та забезпечення прибутковості членів таких кооперативів (сільськогосподарських товаровиробників);

4) створення у формі СГОК таких організаційних моделей, як аукціони, аграрні біржі, агроторгові дома, кредитні кооперативи, оптово-продовольчі (гуртові) ринки, заготівельно-збутові та постачальницькі об'єднання тощо;

5) розгалужена та глибока взаємодія СГОК з іншими складовими інфраструктури аграрного ринку (торгові дома, біржі, споживчі товариства, кредитні спілки); піднесення ролі СГОК, як одного з найважливіших факторів нейтралізації можливих негативних наслідків для сільського населення від вступу України до СОТ.

Література

1. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 39. — Ст. 261.
2. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку : указ Президента України від 6 червня 2000 р. № 767 // Урядовий кур'єр. — 2000. — 8 черв.
3. Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі у реформуванні економіки України на ринкових засадах : указ Президента України № 1348/2000 від 19 грудня 2000 р. // Офіційний вісник України. — 2000. — № 51. — Ст. 2198.
4. Про затвердження Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003–2004 роки : постанова № 1858 від 12 грудня 2002 р. / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. — 2002. — № 51. — Ст. 2293.
5. Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року : постанова № 557 від 3 червня 2009 р. / Кабінет Міністрів України // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. — [2009]. — Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/>
6. Про розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів : наказ № 168 від 31 серпня 2000 р. [Електронний ресурс] / М-во аграрної політики України // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. — [2000]. — Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/>
7. Осташко Т. Перспективи сільського господарства після вступу України до СОТ / Т. Осташко // Дзеркало тижня. — 2005. — 6–12 серп.

В. Н. Масин

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра гражданско-правовых дисциплин
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОБСЛУЖИВАЮЩИХ КООПЕРАТИВОВ**

Резюме

Статья посвящена исследованию отдельных вопросов развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов в условиях рыночной экономики Украины. Определяются направления государственной поддержки, анализируются тенденции развития отечественной сельскохозяйственной обслуживающей кооперации. Исследуется содержание нормативных актов в сфере регулирования правового статуса сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов. Особое внимание уделено определению перспективных направлений развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов.

Ключевые слова: сельскохозяйственная кооперация, программа развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, тенденции развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов.

V. N. Masin

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

MODERN TRENDS AGRICULTURAL SERVICE COOPERATIVES

Summary

Article describes some of the development of service cooperatives in a market economy in Ukraine. Defined areas of state support, analyzes trends in national agricultural service cooperatives. Researched content regulations in the regulation of the legal status of agricultural service cooperatives. Particular attention is devoted to promising areas of agricultural service cooperatives.

Key words: agricultural cooperation, development program of agricultural service cooperatives, agricultural service cooperative, trends in agricultural service cooperatives.